

pred spoločnosťou dialektický materializmus ako „logický základ“ historického materializmu. Sève síce prisudzuje tejto dichotómii určitý zmysel, ale jednoznačne odmieta tézu, podľa ktorej marxistická filozofia je „rozšírením“ prírodovedného materializmu na dejiny. Naproti tomu tvrdí, že marxistická filozofia je rozpornou jednotou dialektického a historického materializmu. Ak ju považujeme za dialektický materializmus, tak máme na zreteli tú gnozeologickú dimenziu materialistického chápania sveta, v ktorej dejiny ako rozvinutá forma pohybu prírody sú obsiahnuté vo svete. Ak ju považujeme za historický materializmus, tak máme na zreteli tú dimenziu, v ktorej celá spoločenská prax ako konkrétny spôsob vzťahu k prírode je obsiahnutá v poznávaní. Marxistická filozofia je teda dialekticko-historickým materializmom, v ktorom okrem sektorových zvláštností prírody a spoločnosti sa odráža aj dialektická jednotu ľudstva a prírody: produkcia ľudstva vychádzajúca z prírody a praktické odzrkadlenie prírody v ľudských dejinách.

V krátkej recenzii nemožno pokúšať na všetky tie momenty uvedenej knihy, ktoré by si vyžiadali súhlasné alebo kritické reagovanie čitateľa. Z tých, ktoré možno bez väčších výhrad akceptovať, spomeniem len časť o historickom materializme, kde sú formulované zaujímavé myš-

lienky o sprostredkovaní medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi, o „zmysle“ dejín, o materialistickom chápaní účelovosti v spojitosti s interpretáciou zákona negácie negácie, alebo o vzťahu dejinnej tendencie vývoja individuality k slobode a pod., alebo časť o dialektickom materializme, kde sú interpretované teórie Gramscioho, Lukácsa, Poppera, Bachelarda, Althussera, či šiestu kapitolu, ktorá rieši problematiku antagonizmu, analyzovanú z nových hľadísk (napr. aj vo vzťahu k priestoru a času). Diskutabilnejšie sú už niektoré časti siedmej kapitoly, kde pojednáva o rozmanitosti a premenách marxizmu ako o dôsledku jeho rozšírenia, o vzťahu filozofie a politiky alebo marxistickej filozofie a komunistickej strany a pod. Treba tu ale podotknúť, čo aj autor uvádza ako vysvetlenie v úvode svojej knihy, že totiž analyzoval mnohé praktické aspekty marxistickej filozofie v závislosti od toho, ako sa oni konkrétne nastoľovali vo Francúzsku.

Veľmi stručne by sme mohli Sèveho *Úvod do marxistickej filozofie* charakterizovať ako podnetnú, spôsobom výkladu aj svojím obsahom novátorskú publikáciu, ktorá nás v dobrom slova zmysle provokuje k premýšľaniu nad niektorými zdanlivo pevnými princípmi marxistickej filozofie. Možno túto knihu doporučiť aj čitateľom, ktorí sa s filozofiou zaoberajú profesionálne.

Ondrej Mészáros

O SEBAREALIZÁCIU ČLOVEKA

V. KUSIN: Človek a jeho sebarealizácia. Smena, Bratislava 1984, 149 s.

Hľadaním a identifikáciou súvislostí medzi prácou „ako základným a historicky prevládajúcim určením človeka“ a procesom jeho pozitívnej sebarealizácie, vývojom človeka k

vlastnej slobode, sa zo širších integratívnych sociálno-filozofických aspektov zaoberá publikácia doc. PhDr. V. Kusina, CSc., nazvaná *Človek a jeho sebarealizácia*.

Autor práce na relatívne obmedzenom priestore — vzhľadom na rozsiahly diapazón nastoľovanej problematiky — angažovaným spôsobom predkladá a analyzuje celý rad aktuálnych sociálno-filozofických problémov a súvislostí, ktorých riešenie má svoj nezastupiteľný význam najmä (ale nielen) pre mladého človeka, ktorému je publikácia určená. Má význam pre jeho svetonázorovú orientáciu, pri hľadaní odpovedí na závažné otázky sebarealizácie a sebarozvíjania človeka v nových spoločenských podmienkach — podmienkach, ktoré sú sociálnym základom, ale i referenčným rámcom rozvíjania čít nového človeka, a ktorých súhrn tvorí hranice všestranného rozvoja osobnosti.

V. Kusin v knižke ďalej orientuje pozornosť na niektoré dôležité kategórie a pojmy, akými sú napr. práca, činnosť, sloboda, tvorba, subjekt a iné. Ich analýzou približuje, povedané jeho vlastnými slovami, "problematiku človeka vo svetle jeho sebakultivácie, sebakonštituovania, jeho rastu na čoraz vyššiu úroveň vlastnej špecifickosti". (s. 9)

Kľúčovú úlohu v tomto zmysle prisudzuje autor práve práci ako komplexnej kategórii, ktorá mu umožňuje odkrývať a analyzovať mnohotvárnosť a zložitosť procesov sebarealizácie človeka v jeho historickom vývoji až po súčasnú realitu.

Možno súhlasit s argumentáciou autora zdôvodňujúcou výber centrálnej kategórie svojich úvah — t. j. práce, predmetnej činnosti človeka, ktorá súčasne plní i funkciu historickej prizmy pri sledovaní procesov sebarealizácie človeka v dejinách. Čo znamená pre autora nevyhnutnosť analyzovať proces oslobodzovania práce ako výrazu jej pokračujúcej humanizácie, ktorej meradlom je „maximálne možná miera prítomnosti ľudskej subjektivity"? S podrobnejším stanoviskom sa

stretávame vo formuláciách, ktoré do značnej miery predstavujú i leitmotív publikácie: „Problém sebarealizácie je historicky spätý s ľudskou aktivitou, ktorej korene siahajú do pozitívnych momentov ľudskej práce. Pri analýze ľudskej sebarealizácie teda v princípe treba vychádzať z chápania aktívnej ľudskej činnosti, v ktorej sa konštituuje neodcudzenosť ľudskej podstaty. Ide o činnosť, ktorá dokumentuje pozitívne prejavovanie, osvedčovanie ľudských bytostných síl. Preto v kategórii práce netreba z hľadiska sebarealizácie človeka vidieť len ekonomické určenie; náleží jej aj jej vlastný filozofický význam, implikujúci koncepciu ontotvorného chápania človeka.

V tom zmysle treba potom chápať prácu, vytvárajúcu pozitívne predpoklady na sebarealizáciu ako určité špecifikum ľudskej aktivity, prostredníctvom ktorej subjekt rozvíja svoje bytostné sily, tvorivú potencialitu a stáva sa takto naozajstným ľudským človekom s čoraz väčšou mocou nad okolitým svetom." (s. 43)

Vnútorne sa publikácia *Človek a jeho sebarealizácia* člení na štyri logicky a problémovo ucelené časti, ktorých integrálnou súčasťou je i historický pohľad na analyzovaný komplex otázok. V prvej kapitole, nazvanej *Človek, práca, dejiny*, sa autor zamýšľa nad „človekotvornou" funkciou práce — ktorá je pre neho meradlom i definíciou človeka. Priestor sa tu venuje i historickej retrospektíve názorov starších filozofov na význam a miesto práce v ľudskej existencii v konfrontácii s marxisticko-leninským prístupom k chápaniu práce ako tvorivého procesu, aktívnej ľudskej činnosti, v ktorej sa rozvíja ľudská podstata a ktorou človek rozširuje hranice svojho sveta.

V. Kusin venuje pozornosť i problematike odcudzenia práce a človeka,

jej sociálno-historickej determinovanosti prostredníctvom existencie súkromného vlastníctva, ale i odcudzenia — charakteristického práve pre prácu v buržoáznej spoločnosti. Autor tu odhaľuje a vyvracia pokusy prekrúcať Marxovu koncepciu odcudzenia buržoáznymi teoretikmi, ktorí vidia v odcudzení „večnú antropologickú vlastnosť človeka“.

V druhej kapitole *Človek v procese sebarealizácie a integrácie* sa bližšie analyzujú podmienky a predpoklady sebarealizácie človeka, ktorá sa tu chápe ako potreba ľudského sebauplatnenia a je pritom úzko historicky spätá s ľudskou aktivitou. Ako upozorňuje autor, je to najmä práca, ktorá ako isté špecifikum ľudskej aktivity vytvára skutočne pozitívne predpoklady sebarealizácie človeka. V týchto súvislostiach sa V. Kusin zamerá i na analýzu charakteru práce a vzťahu k práci v jednotlivých spoločensko-ekonomických formáciách so zreteľom na tvorivé prvky práce a pracovnej činnosti.

Autor tu poukazuje na dôležitý poznatok, že totiž „v rozličných historicko-spoločenských podmienkach je ľudská činnosť viac či menej tvorivá alebo racionálna, ale neexistuje absolútne netvorivá či neracionálna. Preto pri používaní pojmov práca a tvorba, práca a rozum, práca a sloboda, nevkladáme medzi ne absolútny protiklad. Existuje len tvorivá alebo menej tvorivá [racionálna, alebo menej racionálna] práca.“ [s. 47] Z týchto úvah vyplýva, že ak v doterajších dejinách v práci človeka reálne prevažovali skôr netvorivé prvky nad tvorivými, v perspektíve vývoja spoločnosti ku komunizmu ľudská predmetná aktivita — práca — nadobúda čoraz tvorivejší a slobodnejší charakter.

Analýze problematiky slobody ako filozofickej kategórie v dejinách i v súčasnom marxistickom chápaní, t. j.

v úzkej súvislosti s otázkami poznania a praxe sa autor venuje v tretej kapitole — *Perspektívy a hranice ľudskej sebarealizácie*. Osobitný dôraz kladie na správny výklad dialektiky slobody a nevyhnutnosti, pretože len v jej rámci je možný proces skutočne ľudskej sebarealizácie. Ďalej tu podrobne rozoberá otázky humanizácie práce ako jednej zo základných podmienok plnej sebarealizácie človeka. Autor oprávnene upozorňuje na skutočnosť, že v dejinách sme sa doteraz prevažne stretávali s takým charakterom práce, keď skôr realita jeho dehumanizácie bola čímsi prirodzeným. To nachádza svoj výraz v súčasných podmienkach buržoázneho sveta. Predpoklady a možnosti prekonania dehumanizácie práce autor správne vidí v revolučnej zmene postavenia človeka v spoločnosti.

V záverečnej kapitole *Socializmus a idea všestrannej sebarealizácie človeka* autor zdôrazňuje vlastný zmysel socialistických štrukturálnych a kvalitatívnych premien pre plný rozvoj a uplatnenie tvorivých síl a schopností človeka v novej spoločnosti. V. Kusin sa venuje i súvislostiam medzi socialistickým spôsobom života a sebarealizáciou človeka alebo, inak povedané, zosúlaďovaniu sebarealizácie človeka s povahou socialistického spôsobu života, čo sa v praxi prejavuje ako proces formovania osobnosti socialistického človeka. V zornom poli pozornosti autora neabsentujú ani pozitívne premeny socialistického charakteru práce pod vplyvom vedeckotechnickej revolúcie, ktoré vytvárajú predpoklady vyššej integrácie ľudskej činnosti — práce — ako podmienky harmonického rozvoja človeka budúcnosti.

V závere tejto kapitoly autor venuje priestor úvahám o dialektickej súvislosti práce a voľného času človeka prítomnosti. O tejto súvislosti uva-

žuje i v historickej perspektíve, ktorú správne chápe ako „návod na zrušenie protirečivého vzťahu voľného času k práci, pretože sa táto zmení na tvorivú a slobodnú činnosť a ako taká bude súčasťou voľného času, resp. voľný čas bude jej umocnením“. (s. 130)

Na záver je možné a potrebné konštatovať, že podnetná a zaujímavá publikácia V. Kusina *Človek a jeho seba-*

realizácia svojím angažovaným prístupom k riešeniu aktuálnych problémov súčasnosti vyplní medzeru už dlhšie pocítovanú v tejto oblasti a zároveň spĺňa a prekračuje nároky, kladené čitateľskou verejnosťou na „odbornú knižku pre neodborníkov“. Bude podľa nášho názoru spoľahlivou rukoväťou pre záujemcov na ceste k filozofii.

Karol Kollár

ZÁVAŽNÉ METODOLOGICKÉ OTÁZKY MARXISTICKEJ ETIKY

Metodologija etičeskich issledovanij. Moskva, Nauka 1982, 381 s.

Nové úlohy, ktoré sú v súčasnosti postavené pred marxistickú etickú teóriu a vyplývajú predovšetkým z potrieb spoločenskej praxe socializmu, stavajú aj pred vlastnú teóriu morálky otázky, ktoré imanentne vyplývajú z nej ako vedeckého teoretického systému. Týka sa to hlavne metodologického aparátu etiky, celej logiky poznávajúceho procesu morálnych fenoménov. V prvej polovici sedemdesiatych rokov nastáva v sovietskej etike výrazný extenzívny posun v rozsahu jej predmetného zamerania. Ak do tohto obdobia bola etická teória orientovaná skôr len na normatívne otázky morálky, v spomínanom období začala sa intenzívne zaoberať takými otázkami ako sú: zvláštnosti morálneho odrazu skutočností, historické štruktúry morálneho vedomia, sociálno-etické problémy osobnosti, štruktúra morálneho činu, morálna motivácia atď. Je zrejmé, že tieto analýzy zákonite nastolili otázku prostriedkov a možností poznávania morálnej skutočnosti a súčasne vykryštalizovali do poznatkov, ktoré skupina známych sovietskych etikov [A. I. Titarenko, O. P. Celikova, V. H. Šerdakov, J. V. Sogomonov, O. N. Krutova, V. P. Petro-pavlovskij, F. N. Ščerdak, V. P. Kobl-

jakov, G. G. Kvasov, L. V. Konovalova, V. G. Ivanov, N. A. Golovko] pod redakčným vedením L. M. Archangel'ského spredmetnila v publikácii *Metodológia etických výskumov*. Bez nadsádzky možno povedať, že po prvýkrát v dejinách marxistickej etiky vznikla rozsiahlejšia publikácia tohto zamerania, ktorá je pozoruhodná mnohými novými myšlienkami a ktorá serióznym, marxistickým spôsobom analyzuje zložitý mechanizmus vzťahu etickej teórie a spoločenskej i morálnej praxe prostredníctvom začlenenia empirického materiálu do tkaniva teoretických výskumov a zúročením týchto poznatkov pri analýze morálneho života socialistickej spoločnosti, jeho podstaty a zamerania.

Štyri základné časti knihy: *Všeobecné otázky metodológie etického výskumu, Jednota teoreticko-poznávajúcej a ideologickej funkcie etiky ako metodologický problém, Metodologické otázky skúmania morálnych systémov a Spôsoby skúmania morálneho života rozvinutej socialistickej spoločnosti* s množstvom podkapitol, obsahujú bohatý teoretický materiál usilujúci sa dať čitateľovi základnú orientáciu v problematike etických výskumov.